

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/105000>

Please be advised that this information was generated on 2021-03-06 and may be subject to change.

Column

De Middeleeuwen als wapen

Soms zijn er van die sombere momenten dat je denkt dat geschiedenis de mensheid alleen maar ellende heeft bezorgd. Zo'n moment had ik deze zomer tijdens een reis door Kroatië. Ik was op weg van Zagreb naar Split om daar het paleis van Diocletianus te gaan bekijken. Maar tijdens de reis werd ik veel heftiger met het verleden geconfronteerd dan in de - overigens heel mooie - Romeinse resten van Split. De weg naar Split voert namelijk door het gebied van de Krajina, de vroegere militaire grens tussen Oostenrijk en het Ottomaanse Rijk. Toen dit gebied rond 1700 definitief op de Turken heroverd was, heeft de Oostenrijkse regering deze totaal leeggeplunderde streek herbevolkt met boeren uit het zuiden van de Balkan. Zij werden gelokt met de belofte dat zij de vrije eigenaars zouden worden van hun grond, met als tegenprestatie dat zij zouden helpen met de verdediging tegen de Turken. Etnisch van heel verschillende afkomst, Vlachen, Bulgaren, Albanezen, Grieken, hadden de nieuwe bewoners als enig gemeenschappelijke dat zij allemaal Grieks-orthodox waren. In de negentiende eeuw, onder invloed van het rijzend getij van het nationalisme zijn zij zich gaan identificeren als Serven, hoogstwaarschijnlijk om zich te profileren tegenover de Kroaten die zich toen zeer nadrukkelijk op hun katholieke verleden begonnen te beroepen. In 1995 zijn zij onder toezien oog van Amerika en de EU allemaal verdreven, honderdduizenden, naar ik aanneem voorgoed, zeker gezien de geschiedenis van dit soort verdrijvingen op de Balkan. Waar je nu honderd kilometer lang doorheen rijdt, zijn lege dorpen met geplunderde huizen, verwoeste kerken, verwaarloosde velden en tuinen waarin het onkruid meer dan een meter hoog staat. Ik ben eens in zo'n kerkje gaan kijken en wat ik daar zag was afschuwelijk. Het interieur was niet zomaar kapotgemaakt, het was systematisch geprofaneerd. Ik ben eigenlijk nooit met een dergelijke uiting van naakte haat geconfronteerd, het heeft mij dagen gekost eer ik tot mij kon toelaten dat zoiets niet alleen mogelijk is, maar dat het op dit moment overal op de Balkan aan de orde van de dag is.

Wat heeft dit nou met Middeleeuwen te maken? Een hoop vrees ik, want deze haat wordt met historische argumenten gevoed en juist de Middeleeuwen staan in die argumentatie centraal. In alle Oost-Europese landen verloopt het verhaal op ongeveer dezelfde wijze. Ergens in de vroege Middeleeuwen trokken de wat ik nu maar (met dank aan Ernest Gellner) Ruritanen zal noemen vanuit de Russische steppen naar hun huidige woongebied, waar zij onder leiding van een heilige vorst een groot-Ruritaans rijk vestigden. Jammer genoeg is de schriftelijke overlevering van dit rijk meestal beperkt tot enkele vermeldingen in kronieken die eeuwen later geschreven zijn en zijn ook de archeologische resten mager,

[p. 163]

maar dat is voldoende om te besluiten dat er in de Middeleeuwen een rijke Ruritaanse cultuur geweest is. Al snel moet het slecht georganiseerde Ruritaanse rijk het afleggen tegen de oprukkende Duitsers, Russen of Turken. Na een heldhaftige strijd op het laatste slagveld gaan de Ruritanen als martelaren ten onder. Van de Ruritaanse cultuur blijft niet veel meer over dan een verzameling boerendialecten en wat verbrokkelde dorpstradities die rond 1800 op uitsterven staan. Maar in de negentiende eeuw ontstaat er in het Ruritaanse land voor het eerst een middenklasse die zich in haar strijd tegen de politiek en economisch nog steeds dominerende adel gaat beroepen op het Middeleeuwse verleden van Ruritanië. Zij verzamelen wat er nog aan (vaak twijfelachtige) brokstukken van middeleeuws-Ruritaanse cultuur over is en ontwerpen daarmee een rijk beeld van het middeleeuws verleden, toen Ruritanië een onafhankelijk, vrij land was, met tevreden boeren en een geheel eigen, van alle vreemde smetten vrije volkscultuur. Onafhankelijkheid van dat volk wordt in de loop van de eeuw steeds harder hun eis. In 1918 heeft het uur daarvoor geslagen. Een zware delegatie van Ruritanen reist af naar Versailles om daar te pleiten voor een herstel van het middeleeuwse

Groot-Ruritanië. Natuurlijk worden zij maar zeer ten dele tevredengesteld en verbittering overheerst dan ook tijdens het interbellum het politieke leven van de nieuwe staat. Tijdens de Tweede Wereldoorlog spelen de Duitsers handig in op die ontevredenheid en verzekeren zich zo van de steun van de Ruritanen aan het Oostfront. Helaas is de tijd te kort om tot blijvende resultaten te leiden en na 1945 wordt de droom van Groot-Ruritanië weer voor veertig jaar gesmoord in het socialisme. Maar nauwelijks hebben de Russische troepen hun hielen gelicht, of het blijkt dat de Ruritanen niets geleerd en niets vergeten hebben. De eis van het ‘herstel’ van een ethisch homogeen Groot-Ruritanië staat recht overeind en bepaalt op dit moment de feitelijke politiek van de Balkanstaten, ondanks alle geneuzel over een multiculturele samenleving, zoals het voorbeeld van de Krajina laat zien.

Het meest frustrerende is dat je als wetenschapper hier totaal machteloos tegenover staat. Of je nu praat over *Invention of Tradition* of probeert aan te tonen dat het concept *natio* in de Middeleeuwen iets heel anders betekende dan nu, het is allemaal aan dovemansoren gezegd. Je wordt aangekeken alsof je een verrader bent van de Ruritaanse zaak en je bevestigt eigenlijk alleen de slachtofferrol die de Ruritanen toch al zo graag spelen. Ik kan dan ook niet anders dan mismoedig eindigen. Wat wij nu meemaken op de Balkan is het einde van een fijnmazige en zeer rijk geschakeerde samenleving, die voor een groot deel in de Middeleeuwen ontstaan is en die nu met een beroep op herstel van die Middeleeuwen op gruwelijke manier de moderne tijd wordt binnengevoerd. Het is niet om aan te zien.

Peter Raedts